

מקרקוב ללמברג'
ארבע מאות שנות יצירה רבנית בגליציה ובקובינה בעת החדשה המוקדמת
אוניברסיטת תל-אביב

אליעזר בראדט

דו"ח פעילות מחקרית לתקופה ינואר-אוקטובר 2020

1.

בימים 9-11 בינואר 2020 התקיים כנס מטעם אוניברסיטת אריאל בשומרון, בשם 'סדנאות מחקר – מורשת הגר"א מווילנה לרגל 300 שנה מאז הולדתו'. השתתפתי בכנס והרצאתי תחת הכותרת: Exploring the Reception of the Vina Gaon. בסיס ההרצאה עמד במוקד עבודתי המחקרית במשך השנה. כמו כן, אי"ה, ישנה תוכנית לפרסם את ההרצאה בקובץ מחקרים. בקיץ האחרון וכן בסתיו הנוכחי מסרתי נוסח מפותח יותר של הרצאה זו לשתי קבוצות מחקר שונות בזום.

2.

במשך תקופת הקורונה עבדתי בעיקר על חיבור בכתב יד של ר' אברהם בן הגר"א, הכולל כמה חלקים: א. הערותיו על העותק הפרטי של החיבור 'שפתי ישינים' מאת ר' שבתי משורר-בס. ב. בסוף העותק השאיר ר' אברהם מעין כטרסת של ספרים, הדומה ל'שם הגדולים' 40 עמודים, רשימה מלאה בקיאות נפלאה, וגם מצטט שם את בוקסדורף וכדו'. מדובר בחיבור שכתב בחייו הגר"א, כשהוא פועל במחיצת אביו בוויילנא, וניתן לראות בו את הרכב ספרייתו, מהם התחומים שעניינו אותו במיוחד, כמו דקדוק ופילסופיה, כולל חיבורים בכתבי יד. למשל, הוא הכיר ומביא כל ספרי ר' יעקב עמדין, לרבות כתבי הפולמוס העל שבתאות. זהו משאב שלא ניתן להפריז בחשיבותו על הספרייה של הגר"א, נושא שלא נחקר עד היום. דרך כתב היד ניתן להעמיק הרבה בהבנת הגר"א ובית מדרשו, ובפרט בהשפעתם על חכמים מסוימים בגליציה.

בינתיים כתבתי כמעט 100 עמודים במאמר ביבליוגרפי מקיף של הכתב יד עם הערות. מלבד זאת, מחקר זה תורם תרומה משמעותית למחקר אחר שאני עומד באמצע כתיבתו, על ההשפעה של חכמים מסוימים על חכמת ישראל בגליציה וגם על השכלה, ויחסם של חכמים שונים בבית מדרש של הגר"א לחיבור 'מאור עינים'.

.3

כעת אני מסיים מאמר גדול הכולל 55 תתי-פרקים (חלקם קטנים). בשלב הקודם היה מאמר זה שני מאמרים שונים א. "מכירי הגר"א בגליציה", ב. "ה'תולדות אדם' (נדפס תקס"א – 1801) וקוראיו הראשונים". כעת חיברתי אותם למאמר אחד גדול, המחזיק כרגע 60 עמודים, וכבר נמצא בשלבי עריכה. שמו המעודכן "מרואי פני הגר"א: דרשנים מגידים ושאר עמך". מאמר זה חוקר בין השאר את דמות הגר"א בחייו: איך 'הובאה' למחוזות גליציה באמצעות דמויות מתווכים דוגמת חיבורים שונים הקשורים לתלמידי הגר"א שהגיעו לקלויז בברודי, כמו 'מרגליות התורה' ועוד חיבורים. נתיב נוסף הוא דרך מגידים שונים כמו ר' משה קרנר ור' יהודה עדיל וכן ר' פנחס מפולוצק ור' יהודה ליב מרגליות והמגיד מדובנא שהגיעו לגליציה. עוד דרשן שדרכו הגיעו ידיעות על בית מדרש של הגר"א לגליציה היה הספר 'תולדות אדם' לר' יחזקאל פייבל, שיצא לאור לראשונה בשנת 1801 וחלקו השני נדפס בשנת 1809. עיקר עניינו של הספר הוא בדמותו של ר' זלמן מולאז'ין, שהיה אחד מגדולי תלמידי הגר"א שנפטר בגיל צעיר, אך דרך הספר הזה, שאסף חומרים ומסורות מסביבתו התרבותית, אפשר ללמוד הרבה גם על הגר"א. המחבר ר' יחזקאל פייבל היה מגיד דק"ק ווילנא, נע בחייו בין ברודי, וילנא וברלין. היכרותו עם הגר"א היתה אישית, והספר שכתב נקרא בגליציה בכלל ובברודי בפרט, בחוגי הקלויז, וזכה לתגובות שונות, שאותן אבקש לתאר. סעיף מיוחד אקדיש לקשר שלו עם ר' אפרים זלמן מרגליות, רב חשוב מקהילת ברודי.

.4

עבדתי הרבה על היחס של הגר"א לשאר חכמות, וגם על יחסו ובית מדרשו לחיבורים שונים כמו 'מאור עינים' של ר' עזריה מן האדומים. עלה בידי לחשוף כמה דברים חדשים (על פי ספרים וגם כ"י) שאי"ה יהיה מאמר נפרד השנה.

מצב המאמרים:

1. The Gra's Reception in Galicia, History and Image: A tentative paradigm

סיימתי את המאמר, שמסתכם ב-24 עמודים. נמצא בעריכה מזה כמה חודשים וכמובן שהמשבר הנוכחי גרם עוד עיכובים מצד העורך. אני מקווה שזה יהיה מוכן בהקדם! מיד אחר שאני מסיים עם הדפסת המאמר מספר 2 אתקן אותו ואשלח לדפוס. אי"ה אשלח ל-JQR.

2. המאמר "מרואי פני הגר"א : דרשנים מגידים ושאר עמך" התקבל לפרסום ואמור לראות אור בגליון הקרוב של כתב העת 'מכילתא', שצריך לצאת בעוד חודש או חודשיים.
3. "זמיר עריצים בברודי : על רדיפת קבוצות בעקבות פולמוס 1772". בכוונתי לשלוח מאמר זה לכתב העת 'גל עד'. רוב העבודה מאחוריי.
4. "הגר"א בברודי : בעקבות הדפסת 'ביאור הגר"א'" – שני חלקים. סיימתי מחצית עבודתי עליו. בכוונתי לפרסמו בסידרא או בשנתון המשפט העברי.